

Становище

за дисертационния труд на **Марин Христов Бодаков**

по научната специалност 3.5

(Обществени комуникации и информационни науки)

на тема „Политики на представяне на българската литература в печатните медии през 90-те години на ХХ век. Проблеми на критическата авторефлексия“

Поставеният в заглавието на настоящия труд проблем е от изключително значение за две хуманитарни дисциплини – история на литературата и история на журналистиката. Нещо повече – темата със сигурност съдържа потенциал да събере придобитото в историческите сегменти познание във възел, който да дава цялостна и динамична картина на медейната среда от днешния ден, като в това число се опишат и възприятията, рефлексите, реакциите на съвременния човек, формирани от средата. В този смисъл избраната тема е не просто дисертабилна, но и от голяма познавателна и практическа значимост още със своето поставяне.

Обстоятелството, че с този проблем се заема именно Марин Бодаков, е щастлив случай за разработката, защото освен добросъвестен изследовател той е и непосредствен участник в описваните процеси: един от най-активните автори на литературна критика от средата на 90-те години до днес, но също и редактор в емблематични специализирани издания (сп. „Български месечник“, в. „Култура“), преподавател във Факултета по журналистика на Софийския университет. От особено значение за настоящата работа е и трайното и осезаемото присъствие на Бодаков на територията на поезията: от една страна, във връзка с детайлното познаване на литературната продукция (на самата тъкан, която може да се нарече литературен делник) с нейните разнопосочни проявления, тенденции, стилистика, а, от друга, във връзка със специфичната оптика на наблюдателя, според която в разработката се търсят не окончателни

истини или дидактически конструкции, а се събират гласове, интуиции, отблясъци, които в своята спойка се свеждат към една цялостна и детайлна картина на проучваното десетилетие. Но субективният фактор на личното присъствие се открива преди всичко в отношението към предмета на работата (свидетелствам, че това, за което Марин Бодаков пише, е неразделна част от съществуването му), както и в опита на натрупаните с времето (а не кампанийно, във връзка с написването на труда) знания и опит.

Дисертационният труд се отличава със забележителна изследователска прецизност. Откроява се умението на автора да формулира тезисни становища и изводи с кристална яснота. И нещо, което е още по-ценно: Бодаков във всеки един момент от хода на изследването отчита отклоненията от първоначалните си интуиции и ги експлицира. Най-яркият пример в това отношение е поставената задача чрез възстановката на един исторически пласт на българската литературна критика да се провери доколко обществената и медийната среда от началото на 90-те задават принципно нови отношения в българското културно пространство – с изключителна коректност авторът отчита опровергаването на тази интуиция още в предговора (с. 10), към траекторията на същата проверка напомня и точка втора от приносите на работата (с. 212).

Общата постройка на изследването е отчетлива и последователна. Тя обхваща предговор, три части, заключение, библиография от 150 заглавия, приложение (анкета), справка за приносите и публикации на автора по темата (впрочем това е съвсем скромнен подбор от десет текста – Бодаков спокойно би могъл да представи и петдесет свои представителни материала по темата). **Първата част** разглежда структурни характеристики на медиите и възможностите за включване на интерпретативни и автоинтерпретативни пространства в тях. В нея се набелязват критически модели, които в своята универсалност търсят възможните засичания между художествената и социалната критика, техните възможни конфигурации и взаимодействия. Наред с това тук се търси и профилът на фундаментални журналистически категории, като например се понятизират представите за новина, и последователно се проверява как устойчивите журналистически понятия биха могли да се съотнасят с категориите

и дискурсите на литературното. Заетите от Майкъл Уолзър фигури на имперския съдия и местния съдия (с. 26 сл.) получават оттук нататък нова ориентация в работата на Бодаков не като типове, а като ситуативно обусловена комбинация от стратегии. Балансът на тази комбинаторика осъществява и връзката с представения в следващата част исторически преглед на критическата авторефлексия в българското културно пространство.

Във **втората част** са разгледани ключови места от текстове на автори като Йордан Бадев, Димо Кьорчев, Иван Мешеков, Константин Гълъбов – не само с цел да се представят отделните исторически концепти за литературна критика в България, но и заради отнасянето на техните позиции спрямо медиите. Бодаков умело изостря парадоксите (например за противодействието „между нормативистичен разум и естетически чувства“, с. 55), заплетени в този исторически път на българската литературна критика, уплътнява ги с множество паралелно протичащи сюжетни линии, хипотези, версии. В тази втора част работата има всички основания да се нарече фундаментална. Не толкова заради обема или множеството на представените гледни точки, а най-вече заради изключителната плътност на представеното, заради множеството намерени и очертани подстъпи към проблема. Изведен е богатият и противоречив опит с медиите, през който българската литературна критика е преминала. В този исторически срез неслучайно особено активно място заемат 80-те години – време, в което литературната критика напълно съзнателно настоява за своята автономност, която в по-широк план означава и автономност на представата за литературното. При това към вече разпознатите в своята важност сюжети, каквито са например дискусиите около „Диви разкази“ или ролята на импресионистичната критика, Бодаков прибавя щрихите на нови дискуссионни полета: такъв е случаят с книгата на Иван Богданов „Същност и значение на литературната критика“ (1985), която до този момент не е получила вниманието, което заслужава. Авторът на дисертацията убедително изважда това съчинение от забравата заради дълбоко премислената вътрешна диалогичност, която то не просто съдържа и носи, но и управлява. Оттук и присъствието на литературната

критика в медиите се наблюдава в дисертацията напълно закономерно като пространство на диалогичността (за сравнение: с. 84).

В третата част е разположено същинското съотнасяне на литературна критика и журналистически нагласи през 90-те. Необходимо е да уточни обаче, че предишните два дяла от работата също съдържат и оперират имплицитно с очакванията, интерпретаторските нагласи, с цялостната оптика на 90-те години. Историческите явления, наблюдавани във втората част, спомагат непосредствено за набелязването на генезиса на редица явления от 90-те години. Пример за това е особено интересната (и отваряща дискуссионни полета) хипотеза, според която бързото възвръщане на позициите на Кръга Мисъл след 1989 г., както и в известен смисъл реципрочното още по-трайно маргинализиране на фигури като Иван Мешеков, се дължат на поддържаните с обратен знак нагласи от времето на социалистическия режим (според модела на необходимото наваксване и равняване на националните явления по различен за отделните епохи „център на света“ – с. 49; 63 сл.). И така, третата част очертава медийните трансформации, които се извършват във времето след политическия обрат, процесите на политическа либерализация и тяхното рефлектиране върху езиковите и социалните стратегии на медиите и литературата. В хода на изследването Бодаков недвусмислено показва как по отношение на критическата рефлексия и облика на публичността изобщо медийните трансформации придобиват далеч по-голяма сила отколкото политическата промяна и са в много по-голяма степен структурноопределящи. Като основна характеристика на времето и неговите описания е изведено усещането за перманентна кризисност на критическата рефлексия, която води и до обща криза на публичността (за сравнение – раздел 3.3. на работата). В тази част са уловени основополагащите проблеми в литературното и литературно-критическото пространство, разгледани са възлови текстове и концепти, формулирани от хуманитаристи като Александър Кьосев, Богдан Богданов, Ивайло Знеполски, Орлин Спасов. Тук са посочени не само случилите се, но също и потенциално възможните, дори пренебрегнатите дискусии – така например представата за автореференциалния или още автопоетическия, както го определя Никлас Луман, характер на

медиите, остава встрани от активните представи и сцепления, с които оперира работата. Макар и не активен, този проблем е набелязана като възможен, като потенциално алтернативен чрез гледната точка на Орлин Спасов (глава 3.2.1.). По такъв начин – чрез динамиката между активно и потенциално случващото се – е постигната пълнота в облика на десетилетието.

Важно значение за тази пълнота на докторската работа има и **приложението**: анкета с дванадесет литератори (съществена част от които са също активни автори в специализирания печат от 90-те години). Това значение се определя не толкова от потвърждаването на изводите и хипотезите на Бодаков или от съвпадението на откритите имена и събития, колкото от новото активиране на редица общи сценарии, интуиции, опасения, дори носталгии, като характерна проба от „гласовете на епохата“.

След този кратък преглед на отделните части от дисертацията е необходимо да се насочи поглед към спецификата на индивидуалните решения, които авторът предлага. Както беше споменато, съчетаването на изследователския и художествения талант на Бодаков прави работата както плътна в нейната диахронност, така и дълбоко проникната от духа на 90-те с техните еуфории, илюзии, страхове. Стана дума и за това, че в последната част екстремните точки (независимо дали изявени или скрити), които определят параметрите на този дух на времето, са пряко изразени и формулирани. Именно тук се проявява едно разделяне между отделните роли на автора Бодаков, което работата предприема, без да експлицира. Художник, чиято несигурност, колебливост и контрадиктичност строи причудливи светове с винаги двойни дъна, подводни течения и подвижни пясъци, предлага в своята изследователска постройка редица „обяснения“ (например главите 3.1.1. Постмодернисткото обяснение на ситуацията или 3.1.2. Глобализационното обяснение) – прави го, защото духът на 90-те търси, изисква и конструира тези обяснения в опита си да потисне усещането за кризис, в надеждата да се противопостави чрез тях на недостига на публичност и съвременност. Постепенно натрупването на тези „обяснения“ извежда, както може да се очаква, към твърде несигурни пътища: типичен пример за подобна следа е темата за антагонизма между слово и образ

(Бенджамин Барбър, 93 сл. и Жак Елюл, 95 сл.), която е един от основните български сюжети на десетилетието и която лесно може да проследим и до днес. Съседно на този сюжет е наложеното усещане за враждебност на медиите спрямо литературното, в което усещане авторът Бодаков провежда (струва ми се – напълно съзнателно) двойната си роля. Като медиен и литературен експерт той много добре познава медийната природа на литературното, в дисертацията си описва различни аспекти на литературната медиалност, например като посочва как в историческия срез личи „олитературияването“ на самата медийна публичност (с. 18) или как езикът на печатните медии се самостилизира като литературна пародия (с. 99), изобщо знае, че всяка литература, дори и ръкописът в чекмеджето, е изначално медиализирана. В същото време неговото литературно-ролевото „вживяване“ в историческите фосили на 90-те преминава през драматични сблъсъци: сякаш съдбата на критическия концепт се решава в „епична[та] битка между образа и словото“ (с. 97), а изходът от тази битка е предварително обречен, защото новите медии са „[отнели] привилегированата роля на словото въобще“ (с. 103). Няколко хода след тази песимистична картина Бодаков достига до едно изключително сбито и точно обобщение за отношенията между литературността, медиите и публичността: „Литературната памет е присвоена от публичността, политиката възпроизвежда литературни похвати, докато самата литература постепенно се маргинализира в търсене на собствената си автономия.“ (с. 104). В този концентриран израз се съдържа в съкратен вид опитът от различните роли, които авторът поема. Умелата маневреност и синтезирането на разнородни позиции и светогледи е отговор на въпроса **как** изпълнява своята задача Бодаков. Не на последно място трябва да се каже, че един подобен подход се отличава със силна дидактична интензивност.

Смятам, че тази вътрешна противоречивост на възстановката на времето, която Марин Бодаков прави, представлява един особен (в някакъв смисъл екстравагантен), със сигурност закономерен и автентичен принос в проучването на медиите и литературността на 90-те. Авторът на настоящото изследване разработва собствена оптика, каквато не са в състояние да постигнат

самостоятелно нито художествените, нито научните съчинения. В това се състои и специфичната вътрешна дискуссионност на дисертацията, произвеждането на силно сцепление между гласовете.

В заключение: заставам категорично зад работата на Марин Бодаков, защото смятам, че тя напълно покрива всички изисквания и стандарти за приносен и оригинален научен труд и с пълна убеденост препоръчвам на уважаемата комисия към Журналистическия факултет на Софийския университет да му присъди на автора образователната и научна степен доктор.

Доц. д-р Борис Минков

Катедра Театрознание, НАТФИЗ

04 септември 2014 г.